

sát Fehér József tanulmánya követi, aki Nagytárkány művelődéstörténeti rajzát az irodalomtörténeti vonatkozások köre rendezti – Balassi Bálint kötődésétől az iskolatörténeten keresztül egészen napjaink eseményeiig. Figyelemre méltó a minden közösség életét meghatározó egyéniségek szerepének hangsúlyozása, nagytárkányi, „példaértékű életutakon” keresztül. Szorosabban kötődnek az anyagi kultúrához a következő fejezetek. Bóna Bernadett és Páll István a település népi építészeti képét rajzolja meg, a lakóházak mellett természetesen a gazdasági épületek jellemzőit is, de figyelmet szentelnek a természeti környezet kínálta építőanyagoknak és a környezetből következő településszerkezeti adottságoknak is. Viga Gyula és Viszóczy Ilona tanulmányának az adja a témáját, ami minden település életének alapvető meghatározója: az ott élő népesség hogyan, mire, milyen eredménnyel használja környezetét, működik-e a közösség természethez való igazodást bizonyos mértékig mindenképpen megkövetelő modellje. A hátrahasználatra fókuszáló elemzés a hagyományos gazdálkodás keretei között elemzi Nagytárkány gazdálkodását, nagyjából a szövetkezetesítés időszakáig, de érintőlegesen még azt a korszakot is vizsgálat alá veszik. A határban termesztett, más vidéken is általános növényfajták mellett a szerzők bemutatnak egy ritka, csak a vidékhez köthető jellegzetességet is, a Tisza-kertek haszonvételei lehetőségeit. Valójában ez a tájhasználati forma ad a bodrogközi gazdálkodásnak sajátos arcot, a gyümölcs minden gazdaságnak a Tisza-kertek termékenysége miatt lehetett számottevő bevételi forrása. A település (és környéke) halászatát mind annak formai gazdagságát, mind történeti: a mára orvhalászatba visszaszorult, száz évvel ezelőtt született néprajzi leírásokból is ismert alakulását teljességében tekinti át a téma egyik legkiválóbb mai magyarországi ismerője és kutatója, Szilágyi Miklós. Sz. Tóth Judit az év jeles napjainak szokásait szintén nem csupán leírás szintjén ismerteti, hanem csaknem száz éves történetiségében is. Munkájához egy 1913-as, e témában készült kézirat jelentett összehasonlítási alapot. L. Juhász Ilona tanulmánya a halállal és halottal kapcsolatos szokásokat vizsgálja gazdag, saját

gyűjtési eredményeinek felhasználásával. Különösen érdekessé teszi írását, hogy nem törekszik egy-egy részlet gyökereinek több száz (ezer) évre visszatekintő feltárására, ám a komplexitás és szinkron leírás minden igényének teljességgel megfelel. A kötetet záró tanulmány a kiváló társadalom-néprajzi munkásságáról ismert Őrsi Julianna munkája, aki ezúttal – mint maga is írja – nem feltétlenül és minden szempontból lezárt tanulmányt közöl. Társadalomrajzához kiváló alapként használta Petrik Béla plébános krónikáját, más feljegyzésekkel is kiegészítve. A tanulmány második részében az anyakönyvi adatok elemzésével megrajzolja Nagytárkány több időmetszetre bontott házassági körzeteit.

Úgy vélem, nem csupán a könyvsorozat, hanem a település lakossága, az onnan elszármazottak is gazdagodtak, gazdagodnak ezzel a kötettel.

Gecse Annabella

Bárdi Nándor–Simon Attila (szerk.): Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2006. /Disputationes Samarienses, 7./

Kitűzött céljaihoz képest a jelen konferenciakötet jóval túlmutat önmaga határain. „Ez a tanulmánykötet az Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében címmel 2005. június 9–10-én Somorján megrendezett konferencia előadásainak anyagát adja közre, s a konferencia szervezőinek, a Fórum Kisebbségkutató Intézetnek és a Teleki László Alapítványnak az volt a céljuk, hogy a magyar kisebbségek történetével foglalkozó kutatók számára találkozási pontot teremtsenek” – olvassuk a bevezetőben, viszont a tanulmányok alapján az eredmény ennél jelentősen sokszínűbb és gazdagabb lett. A 438 oldalon nyolc tematikus-logikai fejezetbe komponált írást olvasva nemcsak arról győződhetünk meg, hogy a huszonnégy előadó-szerző mindegyike alaposan körüljárja saját témáját, hanem egy módszertani váltás szemtanúi is lehetünk, amennyiben a kötetben hangsúlyosan előtérbe kerülnek az érintett regionális történelmi műhelyek és az általuk alkalmazott forrásfeltáró eljárások.

A magyar kisebbségpolitikai elit integrációval kapcsolatos aktuális ingatagságát tapasztalva nem lehet meglepő, hogy a konferencia történelmi dimenzióban kutat példák, felvethető és esetleg bevezethető minták után. Ezért is erősen mottójellegűek A. Sajti Enikő, Szarka László és Bárdi Nándor bevezető tanulmányai, mivel ezek nemcsak általában vezetik be a témába az olvasókat, hanem mindhárman plasztikusan rá tudnak mutatni arra a nagyfokú feszültségre, amely a sérelmi politizálás és az kisebbségi társadalom valós igényei között feszül, akár a múltban, akár a jelenben. *A sérelmi politikától az együttműködésig* című írás úgy értekezik a Délvidék 1918–1941 közötti integrációs stratégiáiról, hogy közben generális tanulmányokat is levon; az *Integráció és együttműködés a kisebbségpolitikában* pedig az 1918 utáni Csehszlovák Köztársaság-beli magyar aktivista kísérletekről fogalmazva teszi ugyanezt. Ez utóbbi tanulmányban mondja Szarka László, hogy „a kisebbségi helyzetbe került népcsoportok magyar nemzeti identitása elsősorban a történelmi magyar állammal és az általa kínált javakkal való azonosulásra épült”, viszont ugyanez az identitás „a korszerű nemzetépítés feladatainak, céljainak tisztázására nem igazán bizonyult alkalmasnak” (25. p.). Alapvető megállapításokat tesz Bárdi Nándor is (*A romániai magyar elit generációs csoportjainak integrációs viszonyrendszer*) a romániai magyar elit különböző generációs csoportjainak vizsgálatakor; az egyik ilyen pl. annak kimutatása, hogy az utódállamokban hasonló nemzedéki attitűdök működtek, ráadásul Bárdi kategóriákat is felrajzol, osztályozni és súlyozni is tud a helyi kisebbségi elitek sokirányú viszonyrendszerét illetően.

A második fejezetben Hornyák Árpád, Eiler Ferenc és L. Balogh Béni a nemzetközi kapcsolatrendszerben elemzi a kisebbségi kérdést, a harmadikban Göncz László, Filep Tamás Gusztáv, Necze Gábor és Hámori Péter egy-egy tanulmányát olvashatjuk. Közben szinte mindnyájan megtámogatják azt a köztudott tézist, hogy az „etnikai bezárkózás igen komoly akadálya a modernizálódó társadalompolitikai nyitáshoz”, írásaik értéke főleg abban rejlik, hogy más és más pontján képesek megragadni annak az ívként húzóó

folyamatnak, amelyen a különböző kondíciójú magyar kisebbségek foglaltak helyet. Némi ellentmondásosan a harmadik fejezet címe (*Revízió és integráció*) az integrációt magabiztosan a revizionizmus ellenpontjaként nevezi meg, holott éppen Göncz László mutatja ki, hogy a kérdés ennél bonyolultabb. Hiszen pl. a Muravidék esetében „a történelmi Vas és Zala vármegyéknek az a része, amely az I. világháború után az újonnan létrejött délszáv állam szlovén régiójához [...] került [...] alig rendelkezett olyan adottságokkal, amelyek lehetővé tették volna a vidék zökkenőmentes betagozódását az új délszáv államba” (121. p.) – azaz a revízió egy eleve lehetetlen helyzetben jelentett eleve lehetetlen megoldást, tehát az integráció tekintetében kettőn (két népen) áll a vásár. Mindezekre szinte replikaként épül a negyedik meg az ötödik fejezet, mert mindkettő egyértelműen arra a tézisre utal vissza, hogy román, csehszlovák és délszáv szempontból alapvető nemzeti kulcskérdés volt a hatami pozíciók nacionalizálása a gazdasági kulcspozíciókkal együtt. Hunyadi Attila, Gaucsík István, Kovács Attila, Simon Attila, László Márton és Oláh Sándor a korábbi kutatásokra hivatkozva tudja bizonyítani, részletezni és igen szemléletesen árnyalni, hogy a Trianon utáni kisebbségi magyar közösségek milyen bonyolult, történetileg is erősen változó viszonyrendszerben mozogtak, s hogy ezeken belül a valóságos integráció, a várt lojalitás és a külső-belső nemzetpolitikai torzalkodások együttes hatása érvényesült. És miközben e töredéktársadalmak több-kevesebb eredménnyel kecsegtető kísérleteit látjuk, addig az sem elhanyagolható, hogy mind a múlt, mind a jelen integrációs törekvéseinek végiggondolásakor lényeges a budapesti álláspont figyelembe vétele is. A hatodik fejezetben György Béla, Angyal Béla, Nagy Mihály Zoltán és Gagy József a kisebbségi intézményességet veszi górcső alá, a hetedik pedig – Stefano Bottoni, Novák Csaba Zoltán és Popély Árpád írásai mentén – kronologikusan árnyalja a témát, fölvetve és vizsgálva az ötvenes-hatvanas évek új baloldali értelmiségét, beszédmódját, szociális kapcsolatrendszerét és belső erővonalait. Némileg kirí, sőt „kivitatkozik” a kötetből a függeléknek is fölfogható – mert tézisjellege

miatt az összes előző tanulmánytól eltérő – Horváth Sz. Ferenc-írás, amely arra tesz kísérletet, hogy szakítva a sérelmi jellegű történelmi beszédmóddal, meghatározza a konstruktív és bátor, érvekkel alátámasztott historiográfusi közbeszéd kritériumait.

Bennem némi hiányézetet kelt, hogy a kötetbeli írások mintha lebecsülnék azt a – Schöpflin György szavaival élve – szimbolikus mezőt, amely ugyan irracionális, mégis nagyon erős hatással érvényesül minden kisebbség (és minden többség) nemzeti viszonylatában. A kisebbségi probléma szimbolikus terepei nem elhanyagolható szempontok a téma fölvetésekor, még akkor sem, ha ennek a kötetnek az összes írása együttesen jelzi azt az örvendetes paradigmaváltást, hogy a közelmúlt történelmi kutatásai – ma már mindegyik utódállamban – az irodalom és eszmetörténelmi megközelítésekről eltolódott a kisebbségi elitek, intézmények, valamint a gazdasági és társadalomtörténelmi kutatások felé. Akármennyire tisztán historiai szempontok vezérelték a konferencián megszólalókat, ha valamilyen érvényes választ kívántak találni arra a kérdésre: milyen helyzetben, hogyan és milyen erők szervezik a kisebbségi töredéktársadalmakat (maguk a szerkesztők utalnak e célra), akkor a problémát szerintem nem lehet teljesen függetleníteni a rejtett, ezért sokszor egzaktul nehezen leírható jelenségektől. Schöpflin György modern nemzetről szóló magyarzatai óta nem kételkedés, hogy a nemzeti jellegnek a racionális vonások mellett (s e lapokon éppen ez utóbiaknak a kiváló, faktográf elemzéseit olvashatjuk) jelentős szimbolikus-irracionális erőterei is vannak, s ezek ugyanolyan fontosak, egyszerűen azért, mivel a jelenség (maga az integráció) is immanensen bír ilyen dimenziókkal.

Vajda Barnabás

Fazekas József–Hunčík Péter (szerk.): Öszszefoglaló jelentés. A rendszerváltástól az európai uniós csatlakozásig (1989–2004). /Magyarok Szlovákiában, 1./; Dokumentumok, kronológia (1989–2004). Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum, 2004–2006. /Magyarok Szlovákiában, 2./

A *Magyarok Szlovákiában* című sorozat a maga nemében úttörő vállalkozás a Szlovákiában élő magyar közösség tudományos életében. Első ízben történik, hogy e két terjedelmes kötet által viszonylag teljes körképet kaphatunk a felvidéki magyarok rendszerváltozás utáni életének közéleti szegmenseiről, alapvetően társadalomtudományi szempontból, kronologikus rendben, szinkrón és diakrón vizsgálati szempontokat is érvényesítve.

A 478 oldalnyi első kötet 23 tematikus fejezetben tekinteti végig az 1989–2004-es időszakon: *A rendszerváltozás magyar szemmel* (Sándor Eleonóra), *A magyar pártok programjai* (Öllös László), *Kisebbségi többpártrendszer és közösségépítés* (Szarka László), *A Magyar Koalíció Pártja a szlovák kormányban* (Hamberger Judit), *(Cseh)szlovákia alkotmányos rendszere* (Mészáros Lajos), *A magyarság demográfiai, település- és társadalomszerkezetének változásai* (Gyurgyik László), *A magyar oktatásügy* (László Béla), *A magyar intézményrendszer fejlődése* (Tóth Károly), *Régiófejlesztési politika és közigazgatás* (Jaroslav Kling), *A déli régiók teljesítőképessége* (Peter Pažitný–Karol Morvay–Simona Ondriašová–Jaroslav Kling), *Az egészségügy és a déli régiók lakosságának egészségi állapota* (Peter Pažitný), *Környezetvédelem* (Tuba Lajos), *A szlovákiai református keresztyén egyház* (A. Kis Béla), *A római katolikus egyház* (Herdics György–Zsidó János), *Tudományos intézményrendszer, tudományos élet és irodalom* (Liszka József), *A Csemadok történetének rövid áttekintése* (Varga Sándor), *Népművészet, folklór* (Görföl Jenő), *A magyar sajtó* (Lovász Attila), *Képzőművészet, fotóművészet és építészet* (Hushegyi Gábor), *Irodalom, könyvkiadás* (Grendel Lajos), *A színházi élet* (Hizsnyai Géza), *A muzeológia* (Liszka József), *Sport* (J. Mészáros Károly).

Bárhonnan nézzük, imponálóan nagy felhasznált adatmennyiség és igen széles kitekintés jellemzi általában az első kötet összes elemzését. A kiadvány valóban alkalmas, lehetőséget és elegendő teret biztosít a szerzőknek tételeik alátámasztására, noha sejthető a szerkesztők szerzőkkel vívott közfelharca a terjedelmi korlátok miatt. Véleményem szerint komoly eltérések vannak az egyes tanulmányok között mind mennyiségi, mind minőségi tekintetben. Nyilvánvalóan